

מסורת הש"ס

- א. מנחות עב,א. ירושלמי מעילה פ"ב ח"ז (בבבוי שיטות).
- ב. תוספתא מנחות פ"ג.
- ג. פסחים טו,ב. יבמות צ,א. גיטין נד,א. זבחים מב,א. מנחות כה,א.

גרסות

עומד ומקריב בתי"י: אמר רב נחמן בתי"י: אמר לך רב נחמן.

שכל טומאת מת בציבור רחמנא שרייה [התורה התיירא] אותה. לאחר הגדרת השיטות, מגיעים לנימוקי הצדדים, אמר רב ששת: מנא אמנינא לה [מנין] אומר אני אותה? את דעתי זו שטומאה דחיה היא בציבור — דתניא [שכן שנינו בבבבוי]: היה הכהן עומד ומקריב מנחת העומר ונטמאת בידו, אומר הכהן שנטמאה ומביאין מנחה אחרת תחתיה. ואם אין שם אלא היא שלא הכינו רק כדי מנחה אחת בצמצום, אומרין לו הכהנים: הוי פקח ושתוק, ואל תספר שנטמאה. קתני מיהת [שנינו] מכל מקום] אומר ומביאין אחרת תחתיה, משמע שכאשר אפשר לעשות כשהרהר — עושים, ואין אומרים שהותרה טומאה בציבור! על הוכחה זו אמר רב נחמן: מודינא היכא דאיכא [מודה אני במקום שיש] שריים של הקרבן שנתורו בטהרתם ועומדים לאכילה, שהרי אף כשהותרה הקרבת הקרבן בטומאה, מכל מקום לכשנטמא הרי אסור לאוכלו בטומאתו, ומשותר חלקו טהור וראוי לאכילה מודה אני שמן הראוי אף לעשותו כשהרהר, כדי לקיים גם את מצות אכילת הקרבנות. מיתבי [מקשים] על רב נחמן ממה ששינוי: היה מקריב מנחת פרים ואילים וכבשים, ונטמאת המנחה בידו, אומר הוא לכהנים ומביאין לו מנחה אחרת תחתיה. ואם אין שם אלא היא, שלא הכינו מנחות אחרות, אומרין לו: הוי פקח ושתוק. מאי לאו [האם לא] מדובר כאן בפרים, אילים וכבשים של התג שהן קרבנות ציבור, ומנחות כאלו אינן נאכלות. הרי שאף בקרבן הציבור מהדרים שהיה מלכתחילה כשהרהר, ומכאן שלא הותרה טומאה בציבור אלא דחיה! אמר ויכול היה [לומר] לך רב נחמן: לא אין המדובר שם בקרבנות ציבור ממש, אלא פרים שנתורו כוונתם לפר עבודה זרה שהוא קרבן שמביא הציבור אם עבדו עבודה זרה בשגגה. כי, אף על גב [אף על פי] שקרבן הציבור הוא, מכל מקום מכיון שלא קביע ליה [קבוע לו] זמן ותאריך קבוע להקריבו — מהדרין [מחזירים] אנו שיעשה כשהרהר, שהרי קרבן זה מותר להקריבו גם לאחר זמן. וכשמדובר באילים מדובר לא בקרבנות מוספי הציבור אלא באילו של אהרן שמקריב ביום הכיפורים, שאף על גב [אף על פי] דקביע ליה [שקבוע לו] זמן, כיון שקרבנו של יחיד הוא, של הכהן הגדול כפרט — מהדרין [מחזירים אנו] שיעשה כשהרהר, שלא הותרה טומאה מכל וכל אלא לגבי קרבן ציבור שקבוע לו זמן. ולענין הכבשים אין מדובר בכבשים של קרבנות התמיד והמוסף, אלא בכבש הבא עם העומר דאיכא [יש] שריים לאכילה והיא מנחת העומר ששיירה נאכלים כשהרהר, והרי כבר אמר רב נחמן שבמקרה כזה מחזירים שאף ההקרבה תהיה כשהרהר. מיתבי [מקשים] עוד על רב נחמן, שנינו: דם קרבנות שנטמא זרקו על המזבח, אם זרקו בשוגג — הורצה [נתקבל הקרבן] אם זרקו במזיד — לא הורצה. הרי שלא הותרה טומאת ציבור במקדש לגמרי!

כל טומאת מת בציבור שרייה רחמנא — דכתיב [נמדבר ט] "איש כי יהיה טמא לפי" יעשה פקח שני, איש נדחה לפקח שני, ואין לצבור נדחין. אלא זין ומלושין, נדות ויולדות, שטומאתו יולא עליו מגופו — לא הותרה, ויעול מה נכדה. מודינא היכא דאיכא שריים לאכילה — דלף על גב דקתן לצבור קרב שטומאה — אינו נאכל שטומאה, כדאמרין ב"ביד זולין" (פסחים עג,ב), ונמנחה הנקמלת מודינא דמהדרין לנשות גבהיה, שיהיו שריים נאכלין, ואם אין אלא היא — שלא מלא מומין לך. מאי לאו פרים ואילים דהג — שהן קרבן לצבור חזון קבוע, ומנחת נפשים דוחה טומאה. וקמתי: אומר ומביאין אחרת תחתיה, אלמא: דחיה היא לצבור. פר דעבודה זרה — דלצור עולה היא, וטענה נפשים, "ישלח לך". אילו של אהרן — דיום הכפורים, בכבש הבא עם העומר — דכתיב (ויקרא כג), "ועשיתם ביום העשפט את העומר", והיא מנחת כבשים דקמתי — לאו מנחת נפשים קאמרי, דלילל היא, אלא מנחת העומר עצמו שכלה עמו, והיא נקמלת ושרייה נאכלין. במזיד לא הורצה — ואף על פי שהזין מלכה — קנסוהו רבנן שלא יזכר נאכל. אלא נעלים מהו נאכפלו, דלא נימו מולין לעורה. דהא מדאורייתא חיי, ומיטו, שמעין מניה דלחו הימרי היא.

תוספות

פריים פר דעבודה זרה — פירושו: דעולה הוא, וטעון מנחת נפשים. דאף על גב דצבור הוא — מהדרין. והא דאמר אומר לו הוי פקח ושתוק, ומביא אותה בטומאה — לאו שטומאה דחיה בציבור, דהא לא דחי שבת, כיון דלא קביעא ליה זמן, וטומאה נמי לא דחי, כדאמר לקמן פרק "הוציאו לו" (א,ב). כל שאין זמן קבוע אינו דוחה לא את השבת ולא את הטומאה, אף על פי שהוא קרבן צבור. והא דמביאה בטומאה — היינו משום דרצויי ציץ. ודווקא טומאת קרבן, דמורצה ציץ. אבל טומאת הגוף דכתיב — לא אידחו לגבייהו כלל, דלגמרי חשיב קרבן יחיד.

כיון דיחיד הוא מהדרין — הכא ודאי חשוב קרבן צבור לדחות שבת ולדחות הטומאה. אפילו טומאה דגברי — מיהו לא הותרה בו טומאה אלא דחיה היא, כיון דיחיד קא מייית ליה. ותימה לי: והא כולהו מקראי נפקי, פרק "כיצד זולין" (פסחים עז,א), "וידבר משה את מועדי ה'" הכתוב קבע מועד אחד לכולן. מאי שנא דיש מהן שהותרה בהן טומאה ויש מהם דחיה? ויש לומר: למאן דאמר טומאה היתר היא — בכלהו הותר טומאה מדאורייתא, אלא מדרבנן גזרו אההוא דחוי קרבן יחיד דליהדר אטחורין, ולמאן דאמר טומאה דחיה היא — סבירא ליה דבכולהו דחיה היא מדאורייתא.

דם שנטמא וזרקו במזיד לא הורצה — תימה לי: מאי פריך? הא לא הורצה

קיינים

אומר ומביאים אחרת וכבר שאלו: מה טעם מביאים אחרת? הלא אף לפי השיטה שטומאה דחיה בציבור אין צורך להביא אחרת, שהרי סוף סוף עלה לרצון (שעה"מ ועוד). ויש מהרצים שהרבר תלוי בשיטת ר' יהושע הסבור שקרבן חסר בו אחד הדברים אינו מרצה (מעיל שמואל), ורש"י במסכת מנחות מסביר, שמה שמביאים אחרת הוא רק כדי להורות לציבור כמה יש להזהר בטומאה, ושלמדו מכאן שאין טומאת יחיד נדחית. שריים לאכילה, כי היתר הטומאה בציבור הוא לגבי המקדש והמזבח, אבל לגבי הכהנים עיין חל האיסור על אכילת קרשים טמאים, ואין אומרים שהטומאה בטלה לגמרי, אלא דותרה במקדש.

מנחת פרים יש ששואלים: מפני מה תפס מנחת פרים ולא אמר דבריו לגבי פרים עצמם? ויש מי שתיירץ כי להלכה מותר להקריב את הובח ביום אחד ולאחר ימים אחדים להקריב את המנחה, ואם כן לא היתה כל בהילות בהקרבת המנחות בו ביום, ויכלו בפשטות שלא להקריב את המנחות הנמנות [וברוך שארית יוסף].

מאי לא... דהג ובאמת יכול היה לתפס כדונגם. גם מועד אחר, פסח או שבועות, ולא נקט את אלא מפני שקרבנותיו מרובים (רי' הלכן), ויש מי שמסביר כי רק בקרבן המוסף עיין חל האיסור על אכילת קרשים טמאים. פרים אילים וכבשים [וברוך שארית יוסף].

על מה הציץ מרצה — דכמיז "ונשא אהרן את עון הקדשים" שיליו לנעלים. רצון — הרי הוא ככלל מויד, אלף נצי אונס שיין למימני לזון. בין בצבור — ומדעני לך לזווי — שמע מינה לאו היתר הוא. ומה בין יחיד ללצור? שהיחיד אין טומאת הגוף נדחה אללו שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף. ושל לצור נדחים טומאת הגוף אללו, ולא על ידי זין. מיהו, שמעינן מיהו מדעני טומאת צער ועולין לצור זין (מנלה) לרזוי — שמע מינה טומאת הגוף נדחים אללו — נקושי נדחים, וכל כמה דלמינן לא להדורי אטרהס — מהדרינן. כי קתני הציץ מרצה אדיחיד קתני — וצור שהכשיר קתני, שאף של צור כשר. ולא על ידי זין, אלף היתר הוא אללו. ואי בעית אימא אצבור — נמי קלי, וצנין קרנינו דלא קעט לכו זמן, שלף נדחים טומאה אללו, קלמני לזין מרצה עליהן. הני גרסינן: אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה ואם עון נותר הרי כבר נאמר לא יחשב. ויכי פירושו: איזה עון ירצה בקרבן שיהא הציץ מרצה עליו שיהא כשר? אם עון ממשנת חוץ למקומו, הקרויה פיגול, כלאמרינן מנחיס (מ,פ), "שלישי" — זה חוץ למקומו — הרי כבר נאמר "קדושים מהיו" "פיגול הוא לא ירצה" — ואוקימנא בחוץ למקומו, ממשנת זמנים. ואם עון ממשנת נותר, שחשב כשחט על מנת לאוכלו חוץ לזמנו — הרי כבר נאמר "המקריב אותו לא יחשב" ואוקימנא ממשנת חוץ לזמנו.

הוספות

דקאמר — היינו להתייר בשר באכילה, ובהא מודו כולי עלמא דלאכילה לא אמרינן היתר היא בצבור! ועוד: לכאורה משמע דלא פריך אלא למאן דאמר היתר היא בצבור, ואמאי? אפילו למאן דאמר דחזיה ליפרוד, כמו למאן דאמר היתר היא בצבור, בהא לא פליגי! ויש לומר: דפריך שפיר למאן דאמר היתר היא, דנהי לאכילה לית ליה היתר היא — הני מילי היכא דאיטמו שירים ופשיה, אבל אכל בשר לא איטמו — הוה ליה למישירי אפילו באכילה, כיון דמיקל כולי האי, דאית ליה טומאה דגברי ודעולין היתר היא. אבל למאן דאמר טומאה דחזיה — ניחא, דכיון דמחמיר כולי האי בטומאת עולין ודגברא קודם הקרבה — סברא הוא שיש להחמיר בבשר, אף על פי שהוא טהור, ואפילו לאחר הקרבה.

שנטמא בין בשוגג בין במזיד כו' — הא דלעיל קאמר במזיד לא הורצה, והכא קאמר דמרצה אף על המזיד, בפרק "הקומץ רבה" (מנחות כה,ב) מקשה לה התלמוד. ואיכא למאן דמשני, טומאתו בשוגג — אין, במזיד — לא, זריקתו — בין בשוגג בין במזיד. ואיכא למאן דאמר איפכא. ותימא: דבפרק "האשה רבה" (יבמות ז,א) מקשה מההיא דדס שנטמא וזרקו במזיד לא הורצה, למאן דאמר אין בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה. והא הכא, דמדאורייתא ארצוי מרצה, כדתינא: על מה הציץ מרצה — על הדם וכו' שנטמא בין בשוגג בין במזיד. ואמור רבנן דלא מרצה! ומאי פריך? הא שניין פרק "הקומץ רבה" (מנחות כה,ב) הך תרי ברייתות חדא בטומאה וחדא בזריקה, ואם כן איכא למימר דההיא דדס שנטמא במזיד לא הורצה — מדאורייתא נמי קאמר! ויש לומר: דאינו סברא לחלק בדאורייתא בין שוגג למזיד, לא בזריקה ולא בטומאה, דודאי מדאורייתא מרצה בכל ענין. וחילוקא דמפלגין בין שוגג למזיד — היינו מדרבנן, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. למר בטומאה, לפי שנראה לו יותר להחמיר בנטמא במזיד משום דאתחלתא דפסולא היא. ועוד: דלא נתכוין לעשות מצוה. אבל בזריקה בטומאה — לא קנסוהו, כיון דלאו תחילת פסולא הוא, ועוד: במצוה קא עסיק. ולמר מסתבר ליה להחמיר יותר בזריקה, משום דדבר מגונה ביותר הוא להקריב לגבוה דבר שאינו טהור. ואם תאמר: אם כן בפרק "הקומץ רבה" לישני דההיא דעל מה הציץ מרצה — איירי מדאורייתא, וההיא דדס שנטמא — איירי מדרבנן! ויש לומר: אם איתא דמדרבנן אין חילוק בין טומאתו לזריקתו, דאידי ואידי — הוה אמרינן דלא הורצה במזיד, ואם כן הוה דעל מה הציץ מרצה בין בשוגג בין במזיד — מדאורייתא דווקא איירי, לא הוה ליה למייתי סתמא הכי. כיון דבזמן שנשנית הברייתא לא הוה מרצה במזיד. כן פירש רבינו יצחק בפרק "האשה רבה" (יבמות ז,א ד"ה והא).

על הדם ועל הבשר — בפסחים פרק קמא (טז,ב) פירש רש"י דאתיא כרבי יהושע, דאמר: אם אין בשר — אין דם. מיהו, אמור רבינו יצחק: דאתיא אפילו כרבי אליעזר דאמר יש דם אף על פי שאין בשר. והא דבעי ריצוי ציץ — יש לומר היינו דאמר בפרק "כיצד צולין" (שם עח,א) — לאקבעינו בפיגול ולאקפיתו מידי מעילה.

אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא יחשב — כך היא הגירסא בכל הספרים, אלא שרש"י הגיה איפכא על פי התורה כהנים. ובחנם הגיה, דהא מסקינן בפרק שני דבבבא (כח,ב): דתרווייהו מקראי אריכא נפקי, ורישיה דקרא ד"י"אם האכל יאכל ביום השלישי

מסורת הש"ס
 ד. פסחים פ.ב. מנחות כה.ב.
 ה. פסחים טו.ב. זבחים כג.א. מנחות כה.א. תרי"כ ויקרא דבורא דנדבה פ"ד. ילק"ש תצוה שפ"ב.

גרסות

היתר הוא בצבור למה לי לרצוי בכת"י: הותרה בצבור למה לי ציץ. ואיבעית אימא אפילו תימא בצבור בכת"י ובריטב"א: והא בין ביחיד בין בצבור קתני.

הקרבנות] שלא קביע [קבוע] להן זמן, והרי אף רב נתמך מודה שקרבן ציבור שאין זמנו קבוע, לא הותרה טומאתו בציבור ועדיין צריך ריצוי ציץ. מיתבי [מקשים]: נאמר: "ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה' (שמות כה, לח) ואמרו חכמים בברייתא: וכי איזה עון הוא הציץ נושא? אם תאמר עון פיגול שהוא קרבן שחשב הכהן להקריבו שלא בזמנו — הרי כבר נאמר בו: "לא ירצה המקריב אותו לא יחשב לו פיגול יהיה" (ויקרא ז, יח) משמע שאין עליו ריצוי. ואם עון נותר שהותירו מן הקרבן לאחר זמן הראוי לו — הרי כבר נאמר בו "לא יחשב לו" (שם)

דעל כרחך לא פליגי אלא אהדורי אטוהרין קודם הקרבת הקרבן, אבל אם כבר קרב הקרבן — בהא לא פליגי! ויש לומר: דפריך שפיר למאן דאמר היתר היא, דנהי לאכילה לית ליה היתר היא — הני מילי היכא דאיטמו שירים ופשיה, אבל אכל בשר לא איטמו — הוה ליה למישירי אפילו באכילה, כיון דמיקל כולי האי, דאית ליה טומאה דגברי ודעולין היתר היא. אבל למאן דאמר טומאה דחזיה — ניחא, דכיון דמחמיר כולי האי בטומאת עולין ודגברא קודם הקרבה — סברא הוא שיש להחמיר בבשר, אף על פי שהוא טהור, ואפילו לאחר הקרבה.

שנטמא בין בשוגג בין במזיד כו' — הא דלעיל קאמר במזיד לא הורצה, והכא קאמר דמרצה אף על המזיד, בפרק "הקומץ רבה" (מנחות כה,ב) מקשה לה התלמוד. ואיכא למאן דמשני, טומאתו בשוגג — אין, במזיד — לא, זריקתו — בין בשוגג בין במזיד. ואיכא למאן דאמר איפכא. ותימא: דבפרק "האשה רבה" (יבמות ז,א) מקשה מההיא דדס שנטמא וזרקו במזיד לא הורצה, למאן דאמר אין בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה. והא הכא, דמדאורייתא ארצוי מרצה, כדתינא: על מה הציץ מרצה — על הדם וכו' שנטמא בין בשוגג בין במזיד. ואמור רבנן דלא מרצה! ומאי פריך? הא שניין פרק "הקומץ רבה" (מנחות כה,ב) הך תרי ברייתות חדא בטומאה וחדא בזריקה, ואם כן איכא למימר דההיא דדס שנטמא במזיד לא הורצה — מדאורייתא נמי קאמר! ויש לומר: דאינו סברא לחלק בדאורייתא בין שוגג למזיד, לא בזריקה ולא בטומאה, דודאי מדאורייתא מרצה בכל ענין. וחילוקא דמפלגין בין שוגג למזיד — היינו מדרבנן, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. למר בטומאה, לפי שנראה לו יותר להחמיר בנטמא במזיד משום דאתחלתא דפסולא היא. ועוד: דלא נתכוין לעשות מצוה. אבל בזריקה בטומאה — לא קנסוהו, כיון דלאו תחילת פסולא הוא, ועוד: במצוה קא עסיק. ולמר מסתבר ליה להחמיר יותר בזריקה, משום דדבר מגונה ביותר הוא להקריב לגבוה דבר שאינו טהור. ואם תאמר: אם כן בפרק "הקומץ רבה" לישני דההיא דעל מה הציץ מרצה — איירי מדאורייתא, וההיא דדס שנטמא — איירי מדרבנן! ויש לומר: אם איתא דמדרבנן אין חילוק בין טומאתו לזריקתו, דאידי ואידי — הוה אמרינן דלא הורצה במזיד, ואם כן הוה דעל מה הציץ מרצה בין בשוגג בין במזיד — מדאורייתא דווקא איירי, לא הוה ליה למייתי סתמא הכי. כיון דבזמן שנשנית הברייתא לא הוה מרצה במזיד. כן פירש רבינו יצחק בפרק "האשה רבה" (יבמות ז,א ד"ה והא).

על הדם ועל הבשר — בפסחים פרק קמא (טז,ב) פירש רש"י דאתיא כרבי יהושע, דאמר: אם אין בשר — אין דם. מיהו, אמור רבינו יצחק: דאתיא אפילו כרבי אליעזר דאמר יש דם אף על פי שאין בשר. והא דבעי ריצוי ציץ — יש לומר היינו דאמר בפרק "כיצד צולין" (שם עח,א) — לאקבעינו בפיגול ולאקפיתו מידי מעילה.

אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא יחשב — כך היא הגירסא בכל הספרים, אלא שרש"י הגיה איפכא על פי התורה כהנים. ובחנם הגיה, דהא מסקינן בפרק שני דבבבא (כח,ב): דתרווייהו מקראי אריכא נפקי, ורישיה דקרא ד"י"אם האכל יאכל ביום השלישי

אורה ההלכה

ריצוי ציץ הציץ מרצה על טומאת קרבנות היחיד והציבור. שאף קרבנות שלא היה רצוי לזרוק את דמם, כיון שפסולם מחמת טומאה הוא — הציץ מרצה בדיעבד. כדברי הגמרא כאן. (רמב"ם ספר עבודה הלכות פסולי המוקדשין פ"א הל"ד).

עיונים

פיגול הפיגול הוא פסול חמור בקרבן (שכל האוכל ממנו — חייב כרת). ופיגול זה נעשה אם בשעת אחת מעבודות הקדוש (שחיטה, קבלה, הולכה, זריקה) אמר הכהן שהוא רוצה להקריב את הקרבן לאחר הזמן הראוי לו. שעל ידי כוונה זו בלבד נפסל הקרבן לחלוטין, ואין לו עוד תקנה.

מסורת הש"ס
א. פסחים ע"א. טהדרין
י"ב. ירושלמי יומא פ"א
ה"ב. שם תיגה פ"ב ה"ד.

גרוסות
וקשיא לרב ששת בכמה
כתיי מילים אלה חסרות.
שאין עודה בכתיי
ובמקבילות: שאינו.

החיים
ציץ

ציץ על מצח כהן גדול

הא [הר"ן] אינו נושא ומכפר אלא עון טומאה שהותרה מכללה בציבור. וקשיא [וקשה] הלשון לרב ששת, שהרי כבר ייתא זו נאמר במפורש שהטומאה הותרה בציבור! ומשיבים: לדעת רב ששת תנאי היא [מהלוקת תנאים היא] אם הותרה הטומאה בציבור או נדחתה. דתניא [שכן] שינו בברייתא: ציץ של כהן גדול, בין שישנו על מצחו של הכהן הגדול בשעה שנטמא הקרבן, בין שאינו על מצחו הרי הוא מרצה, אלו דברי ר' שמעון. ר' יהודה אומר: אם עודה על מצחו — מרצה, אין עודה על מצחו — אינו מרצה. אמר לו ר' שמעון לר' יהודה: כהן גדול ביום הכפורים יוכיח, שאין עודה על מצחו, שבעבודות המיוחדות ליום הכיפורים לובש הכהן הגדול רק ארבעה בגדי לבן ככהן הדיוט, ומסיר מעליו את הציץ ושאר בגדי הזהב, ובכל זאת מרצה על הטומאה! אמר לו ר' יהודה: הנה לו כהן גדול ביום הכפורים שאין צורך בריצוי הציץ,

הא אינו נושא אלא עון טומאה שהותרה מכללה בציבור. וקשיא [וקשה] הלשון לרב ששת, שהרי כבר ייתא זו נאמר במפורש שהטומאה הותרה בציבור! ומשיבים: לדעת רב ששת תנאי היא [מהלוקת תנאים היא] אם הותרה הטומאה בציבור או נדחתה. דתניא [שכן] שינו בברייתא: ציץ של כהן גדול, בין שישנו על מצחו של הכהן הגדול בשעה שנטמא הקרבן, בין שאינו על מצחו הרי הוא מרצה, אלו דברי ר' שמעון. ר' יהודה אומר: אם עודה על מצחו — מרצה, אין עודה על מצחו — אינו מרצה. אמר לו ר' שמעון לר' יהודה: כהן גדול ביום הכפורים יוכיח, שאין עודה על מצחו, שבעבודות המיוחדות ליום הכיפורים לובש הכהן הגדול רק ארבעה בגדי לבן ככהן הדיוט, ומסיר מעליו את הציץ ושאר בגדי הזהב, ובכל זאת מרצה על הטומאה! אמר לו ר' יהודה: הנה לו כהן גדול ביום הכפורים שאין צורך בריצוי הציץ,

תוספות

לא ירצה" — בחוץ לזמנו, וסיפיה ד"מיפגול יהיה" — זה חוץ למקומו. אם כן גירסת הספר נכונה. ומותרת כהנים אין ראייה, דכמה ברייתות שנו שם לפי מה דסלקא דעתך מעיקרא. ואיכא למימר דהתא נשנית

לפי הטעות, דהוה סלקא דעתך מעיקרא בפרק שני דזבחים דמתרי קראי נפקי: חוץ למקומו — מקרא זוטא דפרשת קדושים, וחוץ לזמנו מקרא אריבא דפרשת צו. ועוד קשה על פירוש רש"י: אמאי קרי לחוץ למקומו פיגול, ולחוץ לזמנו נותר? דבלל התלמוד חוץ לזמנו קרי פיגול בשלמא לפירוש רבינו תם משום דחוץ למקומו נפקא לן מדכתיב פיגול יהיה בקרא אריבא — להכי קרי ליה פיגול. ולכל הפירושים קשה אמאי מדכר בברייתא פיגול ברישא? והא חוץ לזמנו כתב ברישא? וצריך לומר: לפי שהוא קל יותר מחוץ לזמנו, דחוץ למקומו אין בו כרת. ועוד: דהותר מכללו בכמה, הוה מהדר ברישא לאוקמא ביה רצוי ציץ טפי מבחוץ לזמנו דחמיר. ובהר דלא מיתוקמא ליה ביה מהדר לאוקמא בחוץ לזמנו. ופירש רש"י בפרק קמא דפסחים (ט"ז), אית דמפרשי פיגול חוץ לזמנו, כמו פיגול שבכל התלמוד שהוא חוץ לזמנו, אם עון פיגול — הרי כבר נאמר "לא יחשב" ואם עון נותר — נותר ממש. ולא נהירא, דהכי קאמר הרי כבר נאמר "לא ירצה". אי לא ירצה הוה עון קאמר, וכי לאחר שהוכשר יחזור ויפסול? ואי האוכלו קאמר — וכי אין כפרה לחייבי כריתות? ועוד: תיפוק ליה מ"יעון הקדשים" ולא עון האוכלין. ומורי הרב רבינו יהודה ממיץ זצ"ל אמר לי מה רבי ויש מאפריק זצ"ל: אם עון נותר — נותר ממש. ומה שהקשה רש"י אחר שהוכשר יחזור ויפסול — דילמא אתיא כרבי עקיבא, דאמר בפרק שני דזבחים (כ"טא) לרבי אליעזר: הא מצניו לוב וזבה ושומרת יום שהן בחזקת טהרה וכיון שראו — סתרו, אף אתה אל תתמה על זה אחר שהוכשר יחזור ויפסול. ואף על גב דרבי אליעזר אהדר ליה תהם הרי הוא אומר, המקריב — בהקרבה הוא נפסל, ואינו נפסל בשלישי. ולכאורה משמע דרבי עקיבא קיבלה דאין הזבח נפסל, והכא דרשי ליה בימא ירצה" שהזבח נפסל אם נותר ממנו — יש לומר דהכי קאמר; אם עון נותר, ונימא דאית ביה עון בזבח ונדרוש לקרא כרבי עקיבא באוכל מובחו ביום השלישי הכתוב מדבר, וסברא הוא לאוקמא לקרא בהכי לפי שהוא איסור קל שאירע לאחר שהוכשר, ולהכי נימא דהציץ מרצה עליו טפי מעל שאר איסורים — הא כבר נאמר "לא ירצה" — הא אין נושא אלא עון טומאה. ומהשתא לית לן לאוקמא קרא ד"ואם האכל ביום השלישי" באוכל מובחו ביום השלישי, דהא דהוה סלקא דעתך לאוקמא הכי — היינו כי היכי דתיתוקם ביה קרא דרצוי ציץ, משום דמיסתבר טפי משום דאירע לאחר שהוכשר, והיינו צריכינן לומר דקרא דהמקריב הוה דרשי ליה לדרשא אחריתא, כדדרשי ליה בפרק שני דזבחים (י"ג), לומר לך: זריקה בכלל היתה, ולמה יצאה — להקיש אליה ולומר לך: מה זריקה מיוחדת — שהיא עבודה המעבדת כפרה ומחשבה פוסלת בה, אף כל [כו]. לאפוקי שפיתכ שירים והקטרת אמורין, אבל כיון דאפילו אי הוה מוקמין לקרא באוכל מובחו ביום השלישי — אפילו הכי לא היה מרצה הציץ עליו, שחרי כתוב בו "לא ירצה". והשתא לא דחקינן בחנם לאוקמא ביה קרא, אלא דרשינן מ"המקריב" — בהקרבה הוא נפסל ואין נפסל בשלישי.

הא אינו נושא אלא עון טומאה שהותרה מכללה וכו' — תימה לרבינו תם: מאי איצטרך למיתלי טעמא שהותרה מכללה? תיפוק ליה משום דאי אפשר לאוקמא קרא בפיגול ונותר, וממילא לא מיתוקם אלא בטומאה; ותירך: דעל כרחך לא מוקמין לקרא אלא במידי דהותר מכללו, מדכתיב "לרצון להם" — משמע עון שהוא לרצון בעלמא. וכן משמע ב"הקומץ רבה" (מנחות כ"ה), דפריך: ואימא עון שמאל שהותר מכללו ביום הכפורים; ומשני: אמר קרא עון שהיה בו דחיתיו, והיינו על כרחך מ"לרצון להם", דאי לאו הכי — מנא ליה דבדיחוי מיירי קרא? והכי הוה ליה לשנויי: אמר קרא עון — שהוא עון בכל מקום, לאפוקי שמאל שאינו עון ביום הכפורים [והא דלא נקט מלרצון] יש לומר משום דלא משמע למעוטי שמאל שהרי מרצה הוא אלא מעון נמי קדרשי. והכי קאמר: עון שהוא לרצון, שהוא מרובה. וטובא פריך תהם, ולא פריך אלא מהנך דהותרו מכללן. ואם תאמר: אם כן פיגול ונותר היכי סלקא דעתך לאוקמי קרא בגוייהו? אי לאו דכתיב "לא יחשב" ו"לא ירצה" תיפוק ליה דלא הותרו מכללן; ואומר רבינו תם: פיגול הותר מכללן בכמה, שאין פסול מקום בכמה. ונותר כדי נסבה. אי נמי: הותר בראשו של מובח. אבל קשה, למאן דאמר לינה מועלת בראשו של מובח בפרק "המזבח מקדשי" (זבחים פ"א), מאי איכא למימר! ועוד: מחשבת נותר לא הותרה. ואומר רבנו יצחק בן אברהם דהותרה במנחת כהנים ובמנחת כהן משוח, ובכל דבר שאין לו מתירין, דאין חייבין עליו משום פיגול. כדתנן בפרק "בית שמאי" (שם מג"א). ואפילו פסול נמי ליכא, מדקאמר תהם בפרק קמא דזבחים

עיונים

שהותרה מכללה ביטוי זה 'הותר מכללו', משמעו, שלגבי הלכה מסוימת יש פרט או פרטים יוצאים מן הכלל, כגון לענין איסור הקרבה בטומאה יש יוצא מן הכלל — לגבי טומאת הציבור. וכלל בדיעו כי איסור שהותר מכללו אינו חמור כמו איסור שלא הותר כלל.
וקשיא לרב ששת והיו שלא גרסו מילים אלה. ואחר מן הראשונים אף כתב כי מבאן קימת קושיא גם לרב נחמן, שהרי אם ליקוק בלשון 'הותרה בציבור' אם כן אין צורך עד בציץ, שכן מותרת היא אף בלא ציץ (ר' אליקים. וראה ברקס).

אורח ההלכה
על מה מרצה הציץ אין הציץ מרצה על טומאות קרבנות הנאכלים, ולא על טומאות אדם שנטמא בטומאה ידועה, אלא אם כן היתה זו טומאת הדחות בציבור שהציץ מרצה עליה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת מקדש פ"ד ה"ז).
מתי מרצה הציץ הציץ מרצה כל עור הוא על מצחו של הבהן הגדול. ופסק הרמב"ם כר' יהודה, לפי הכלל שהלכה כר' יהודה לגבי ר' שמעון, ואף שהרמב"ם עצמו פסק לענין טומאת ציבור כר' שמעון, אינו סבור שיש קשר הכרחי בין שתי המחלוקות הללו (כ"מ). (רמב"ם שם ה"ח).

שטומאה הותרה לו – עקלו קען צו, וזינו זרין לזויין זין. מכלל דרבי שמעון סבר דחזיה היא – זין סוף דמלטה עלה, והיינו תנא. אמר אביי בר – מילתא נפשיה היא, לפרושי פלוגמיהו. בסיכתא – יתד. על מצוה ונשא – והוה על מצוה אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים” (שמות כח).

מסורת הש"ס
ב. שבת, יבא. מנחות לו, ב.
גרסות
תמיד לרצון בכתיי כמו במקרא: תמיד לרצון להם.

תוספות

דבר שאין לו מתירין, דאין חיבינן עליו משום פיגול. כדתנן בפרק "בית שמאי" (שם מג, א). ואפילו פסול נמי ליכא, מדקאמר התם בפרק קמא דזבחים (יד, א), דרבי שמעון דאמר כל שאינו על מזבח החיצון כשלמים אין חיבינן עליו משום פיגול. ואמרין התם: מודה רבי שמעון לפסול מקל וחומר, משלא לשמן הכשר בשלמים ופסול בחטאת, חוץ לזמנו הפסול בשלמים – אינו דין שייפסול בחטאת. ובדבר שאין לו מתירין ליכא קל וחומר, דהא שלא לשמן כשר במנחת כהנים, ובכל דבר שאין לו מתירין. ואם תאמר: חוץ למקומן שהותר בבמה הא לא מיקרי הותר מכללו,

דבעין עון דלפני ה', כדמשני התם, כי פריך: ואימא עון יוצא שהותר בבמה? עון דלפני ה' יש לומר יוצא לאו עון דלפני ה' הוא, דפסולו אירע בחוץ. אבל מחשבת חוץ למקומו – פסולו אירע בפנים, שעומד בפנים ומחשב לחוץ. ואין לומר דבמה לא מיקרי הותר מכללו כיון דהכשירו בכך, כדמשני התם גבי שפאל. דלא זמי, דשפאל כיון דהכשירו בפנים בשפאל – קרי ליה הכשירו בכך. אבל חוץ למקומו, כיון דבפנים לא אשכחן ליה הכשירו – לא חשיב הכשירו בכך מה שהותר בבמה. ויש מפרשים: דפיגול וותר, אף על גב דלא הותרו מכללן – הוה מוקמינן קרא דריצוי ציץ בנוייהו, אי לא גלי קרא בהדיא "ולא יחשב ולא ירצה" משום דכתיב בהו עון, ובציץ כתב עון, וגמרינן "עון" "עון" משום דכתיב "לרצון להם" דמשמע דלא מתוקם אלא במידי דהותר מכללו, כדפירשתי. איכא למימר דהו מוקמי "לרצון" לדרשא אחריתי, כדפירשתי בפרק "הבא על יבמתו" (במכות ב). "לרצון להם" – ולא לפורענות. ובפרק "הקומץ רבה" (מנחות כה, ד"ה ואימא) כתבתי אמאי לא מוקמינן לקרא לעון נבילה וטריפה, שהותר מכללו במליקה, או בעון לילה שהותר מכללו באיברים ופדרים, או בעון אותו ואת בנו שהותר מכללו בעופות, או עון מחוסר זמן שהותר בעופות, ועיין שם.

לפי שטומאה הותרה לו בציבור. ומדיוק הדברים נוכח, שכוין שר' יהודה אומר שטומאה הותרה בציבור (ולכן אין צורך בציץ המרצה) מכלל שר' שמעון סבר שטומאה חזויה היא בציבור ולשיטתו נחזין הציץ לכפרה. נמצא שמחלוקת זו בין רב ששת ורב נחמן מחלוקת תנאים היא, וכרייתא זו כשיטת ר' יהודה נשנתה. כיון שהזכרה מחלוקת זו מסבירים ומבארים אותה: אמר אביי: כאשר נגשר הציץ דכולי עלמא לא פליגי (הכל, גם ר' שמעון, אינם חלוקים) דלא [שאינו] מרצה עוד. כי פליגי [כאשר נחלקו] – כשאנו על מצחו אלא דתלי בסיכתא [תלוי על יתד, קולב]. שר' יהודה סבר: כיון שנאמר "והיה על מצחו אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים" [שמות כח, לח] כוונתו: כל עור שהציץ על מצחו נושא הוא עון. ור' שמעון סבר שיש להדגיש את חלקו האחרון של הכתוב "והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'" [שם], ללמד שתמיד הציץ מרצה, אף כשעה שאינו על מצחו. כי מאי [מהו] מאי משמעות [המילה "תמיד" שנאמרה? אילימא [אם תאמר] שפירושה: תמיד על מצחו,

שהציץ חייב להימצא לעולם על מצחו של הכהן הגדול, מי משכחת לה [האם מוצא אתה אותה] במציאות שיוכל להיות הדבר כן? יש שכן מי לא בעי מיעול [האם אינו צריך ליכנס] לבית הכסא ואז חייב להסיר מעליו את הציץ משום שבציץ חוקק שם ה'. וכן מי לא בעי מינם [האם אינו צריך לישוון] וכשהוא ישן פושט הרי את בגדיו. אלא ודאי יש להבחין: תמיד מרצה הוא, בין שהוא על מצחו ובין שאינו על מצחו. ושואלים: ולר' יהודה נמי, הכתיב [גם כן] הרי נאמר "תמיד", וברור שאי אפשר לפרשו שיהא תמיד על מצחו! ומתורצים: ההוא "תמיד" [תמיד] זה שנאמר [כוננתו שכל עוד הציץ על מצחו לא יסיח דעתו ממנו. וכדברי רבה בר רב הונא. שאמר רבה בר רב הונא: חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה ושעה שהם נתונים בראשו והרוע, כדי להזכר בהם, קל וחומר מציץ:

הוא עון יוצא שהותר בבמה? עון דלפני ה' יש לומר יוצא לאו עון דלפני ה' הוא, דפסולו אירע בחוץ. אבל מחשבת חוץ למקומו – פסולו אירע בפנים, שעומד בפנים ומחשב לחוץ. ואין לומר דבמה לא מיקרי הותר מכללו כיון דהכשירו בכך, כדמשני התם גבי שפאל. דלא זמי, דשפאל כיון דהכשירו בפנים בשפאל – קרי ליה הכשירו בכך. אבל חוץ למקומו, כיון דבפנים לא אשכחן ליה הכשירו – לא חשיב הכשירו בכך מה שהותר בבמה. ויש מפרשים: דפיגול וותר, אף על גב דלא הותרו מכללן – הוה מוקמינן קרא דריצוי ציץ בנוייהו, אי לא גלי קרא בהדיא "ולא יחשב ולא ירצה" משום דכתיב בהו עון, ובציץ כתב עון, וגמרינן "עון" "עון" משום דכתיב "לרצון להם" דמשמע דלא מתוקם אלא במידי דהותר מכללו, כדפירשתי. איכא למימר דהו מוקמי "לרצון" לדרשא אחריתי, כדפירשתי בפרק "הבא על יבמתו" (במכות ב). "לרצון להם" – ולא לפורענות. ובפרק "הקומץ רבה" (מנחות כה, ד"ה ואימא) כתבתי אמאי לא מוקמינן לקרא לעון נבילה וטריפה, שהותר מכללו במליקה, או בעון לילה שהותר מכללו באיברים ופדרים, או בעון אותו ואת בנו שהותר מכללו בעופות, או עון מחוסר זמן שהותר בעופות, ועיין שם.

מכלל דרבי שמעון סבר שטומאה חזויה היא בצבור – לא ידענא מאי ראייה מייתי רבי שמעון מיום הכפורים דאפילו כשאנו על מצחו דמרצה? דלמא, לעולם אינו על מצחו – אין מרצה, ויום הכפורים היינו טעמא – דכיון דאי אפשר להיות על מצחו ולרצוי – דחאי טומאה, כיון דקרבר צבור הוא דאתא בטומאה. מידי דהוה אטומאת גברא, דלא מרצי ציץ עלה, ודחאי טומאה! ויש לומר: דהכי קאמר רבי שמעון: כהן גדול ביום הכפורים יוכיח, דאי טמא הקרבן בידו, אפילו אם יש אחרת טהורה – אין אומר לו הבא אחרת תחתיה, ועל כרחך היינו משום דאפילו אין עודהו על מצחו מרצה. וכיון דאיכא תרתה, רצוי ציץ וקרבר צבור – לא מייתי אחריתי. דאי אין עודהו על מצחו אינו מרצה – לימא ליה: הבא אחרת תחתיה, כיון דטומאה חזויה היא. ואם תאמר: והאמר לעיל גבי היה מקריב מנחת פרים – מאי לאו דהך, אלמא למאן דאמר שטומאה חזויה היא אומר לו: הבא אחרת תחתיה אפילו בקרבן צבור גמור! יש לומר: דההוא תנא דלעיל סבר כרבי יהודה, בהא דאין עודהו על מצחו אינו מרצה, וכגון שאינו על מצחו. אי נמי: בנשבר הציץ, ואליבא דכולי עלמא.

עיונים

תמיד לרצון ואף שפירוק הטעמים אינו כן. ו"תמיד" מתייחס ליהודה על מצחו תמיד, מכל מקום יש באופן זה רק הדגשה של שיטת ר' שמעון: שבעל כרחנו אין לפרש "תמיד" כמשמעו אלא יש לו מובן אחר, ואם כן כפרת הציץ אינה תלויה בהיות הציץ על מצחו אהרן.

הכפורים מפורש שאינו מונח על מצחו! ויש לומר כי בין הכפורים בשעת עבודה מצוה היא על הכהן הגדול להסיר את הציץ ממצחו. אין זו סתירה לענין ה"תמיד". שדאי "תמיד" משמעו – כאשר חלה עליו המצוה, ואילו בשבת ויציגא באילה הרי אין זמן זה מופקע מן המצוה, וחלה עליו מצוה ה"תמיד" (לית חן. וראה באהל משה).

אורח ההלכה

למשמש בתפיליו חייב אדם למשמש בתפיליו כל שעה ושעה, כדי שלא יסיח דעתו מהם. כדברי הגמרא כאן. ובעת התפילה אינו צריך למשמש בהם (מ"א). ולענין זמן היסח הדעת נחלקו הדעות. וראה שטומאים על דברי רבינו יונה והראש שאין היסח הדעת אלא בשיחה וכיצא בזה. (שו"ע אריח כה, א).